

Creșterea economică și polarizarea socială

SUMAR

- **Creșterea economică și polarizarea socială**..... 5
- **Dr. Maria Molnar: Creștere economică și calitatea vieții**..... 9
- **Elena Dumitru: Economia de tranziție și șansele bunăstării**..... 15
- **Simona Marinescu: Nivelul de trai, între reglementări și realitate**..... 19
- **Magda Cișmigiu: Bunăstarea de tranziție**..... 23

Creșterea economică și polarizarea socială

La data de 9 aprilie 2003, ISD a organizat dezbaterile “Creșterea economică și polarizarea socială”.

La dezbateri au participat:

Simona Marinescu, senator,

Elena Dumitru, secretar de stat,

Maria Molnar, cercetător științific principal, Institutul de Economie Națională,

Magda Cișmigiu, expert pe probleme sociale, BNS,

Alexandru Florian, director științific, ISD,

Florin Abraham, director al Departamentului analiză politică, ISD,

George Tiugea, cercetător, ISD.

Scopul reuniunii a fost analiza modalităților prin care actuala creștere economică, din perioada 2000-2002, reușește să se reflecte pozitiv în nivelul de trai al populației, în ameliorarea condițiilor de viață pentru grupurile sociale defavorizate. De asemenea, dialogul dintre responsabili politici și cercetători a relevat câteva dintre caracteristicile actuale ale sărăciei și perspectivele polarizării sociale în România.

Dintre subiectele supuse dezbaterii, trei au reținut, în mai mare măsură, atenția participanților:

- Caracteristicile actualei creșteri economice și resursele potențiale pe care le generează pentru susținerea de politici sociale;

- Polarizarea socială, evoluții și caracteristici socio-demografice;

- Reflexe politice și electorale ale polarizării sociale; estimarea impactului absorbției sărăciei asupra orientării și opiniei politice a electoratului.

Din dialogul și schimbul de opinii care a avut loc, am reținut următoarele aspecte:

- Actuala creștere economică are loc, cu precădere, în ramurile de producție industrială, ceea ce reprezintă un puternic factor pozitiv, pentru o dezvoltare economică sănătoasă reală și de durată; arieratele, slaba capacitate de colectare a taxelor și impozitelor rămân în continuare probleme importante.

- Creșterea economică din 2000-2002 precum și perspectivele optimiste pentru următorii doi ani sunt o premisă favorabilă pentru susținerea unei strategii coerente

în domeniul politicilor sociale; important este, pentru această etapă, ca instituțiile specializate în realizarea și dezvoltarea politicilor sociale să aibă capacitatea managerială și umană de a derula programe relevante, cu efecte pozitive, asupra condițiilor de viață ale grupurilor sociale expuse riscului sărăciei;

- În perioada 1993-1995, creșterea economică s-a desfășurat în contextul unor prefaceri structurale profunde, economia a fost supusă la presiuni reformiste mai mari, prin urmare nu s-a reușit producerea de instrumente consolidate pentru a ameliora durabil condițiile de viață; spre deosebire, astăzi creșterea economică cumulează suficiente caracteristici care să genereze în plan social creșterea nivelului de trai, restrângerea sărăciei și lărgirea accesului la serviciile sociale;

- Resursele unei economii dinamice, în dezvoltare reprezintă fundamentul pentru politicile sociale; strategiile antisărăcie devin realitate numai în condițiile creșterii economice;

- Creșterea economică nu se resimte pozitiv în mod automat și imediat în nivelul de viață al oamenilor; există, în general, o perioadă de 1-2 ani până când creșterea economică operează efecte sociale benefice; de asemenea, creșterea economică în sine nu produce ameliorarea nivelului de trai, ea trebuie să fie însoțită de o politică socială coerentă, structurată pe priorități;

- Datele statistice (ex. indicii valorii adăugate brute pe ramuri ale economiei, componenta de utilizare a PIB) demonstrează că există premise favorabile pentru o ameliorare reală a stării de sărăcie a populației;

- Printre factorii care induc o stare de fragilitate procesului de diminuare a sărăciei se numără: ponderea redusă a salariilor în valoarea adăugată (25%), numărul mic al salariaților (50% din totalul populației active în 2002, față de 80% în 1990), ponderea foarte mare a populației agricole care are venituri mici și nesigure (veniturile bănești reprezintă 4,2% în totalul veniturilor gospodăriilor agricole), gospodăria țărănească se caracterizează în continuare prin sărăcie monetară, subzistență și autoconsum;

- În eradicarea sărăciei nu se pot aștepta salturi, schimbări spectaculoase; procesul este abia la început, dar trendul pozitiv trebuie menținut; în timp ce sărăcia apare brusc, relansarea economiei și absorbția sărăciei sunt procese de durată; de asemenea, ameliorarea nivelului de trai se realizează diferențiat în structura socială a societății, iar politicile antisărăcie trebuie să fie specializate pe grupuri țintă;

- Recorelarea pensiilor a reușit să diminueze marile decalaje, cea mai mare parte a pensiilor grupându-se în intervalul 80%-130% din pensia medie; pensionarii reprezintă, în continuare, unul din principalele grupuri sociale expuse riscului sărăciei; deosebit de important este faptul că, spre deosebire de perioada anterioară, când nemulțumirea avea un caracter difuz, mesajele negative ale pensionarilor se adresau, în egală măsură, tuturor partidelor parlamentare, acum acestea se canalizează, în măsură tot mai mare, înspre putere;

- Există o populație rurală numeroasă (1,6 milioane țărani), care beneficiază de pensie agricolă (300-400 mii lei) și care re-

---

prezintă un grup social puternic defavorizat; s-a apreciat că, în mare măsură, supraviețuirea acestui grup social se datorează sprijinului pe care îl primește de la descendenții familiali;

- Alocația de maternitate induce riscul ca sporul demografic să se manifeste mai cu seamă în familiile paupere;

- Unul din efectele economiei subterane este acela că reprezintă o supapă pentru finanțarea grupurilor sărace (prin munca la negru) și prin aceasta ea contribuie la menținerea stabilității sociale;

- Migrația spre piața muncii externe este o altă supapă prin care se relaxează presiunea sărăciei asupra populației; în 2002, 1,3 miliarde de dolari au fost repatriați de către muncitorii români în străinătate, sumă ce depășește cu 200 milioane dolari investițiile străine directe în România;

- Politici sau decizii sociale bune, fie nu

sunt percepute ca atare, fie nu produc efecte imediate, ceea ce poate produce executivului un deficit de imagine; s-a exemplificat prin impactul mediatic negativ pe care l-a avut introducerea unui plafon maximal al alocației de maternitate;

- O impozitare mai adecvată a capitalului poate fi o sursă importantă de redistribuire în sprijinul politicilor antisărăcie; cuantumul de 5% al impozitului pe capital este, în prezent, prea mic;

- S-a apreciat că nu există suficiente resurse umane și financiare pentru a derula politici sociale cu vizibilitate și impact rapid asupra stării de sărăcie; rețelele de asistență socială, în regim public sau privat, sunt insuficiente, administrația locală se află la început în tentativa de a elabora și susține programe și acțiuni de sprijin comunitar pentru grupurile sociale și persoanele aflate în dificultate.

Dr. Maria Molnar

Creștere economică și calitatea vieții

Evoluții economice contradictorii

Starea economică și socială a României este caracterizată în prezent de nivelul relativ scăzut de performanță economică și bunăstare, de incidența mare a sărăciei și mai ales a sentimentului de sărăcie, de mari dezechilibre în structurile ocupaționale și în sistemul de protecție socială.

Calculat la paritatea standard a puterii de cumpărare, produsul intern brut *per capita* al României este de 4-5 ori mai mic decât cel realizat în țările dezvoltate ale Uniunii Europene, de peste trei ori mai mic decât cel din Grecia și Portugalia și la jumătatea celui din Slovacia. În aceste condiții, nivelul consumului populației și gradul de satisfacere a nevoilor acesteia este scăzut, dovadă fiind faptul că alimentația absoarbe, în medie, mai mult de jumătate din cheltuielile de consum ale gospodăriilor (în condițiile în care nivelul și structura consumului alimentar sunt departe de exigențele unei alimentații normale).

Rata sărăciei a fost de 29,6% în anul 2001, ceea ce înseamnă că trei din zece locuitori ai țării trăiesc în gospodării ale căror cheltuieli de consum sunt mai mici decât cele necesare

asigurării unui consum alimentar de 2550 calorii zilnic pe adult echivalent și strictului necesar de bunuri nealimentare și servicii. 68% din totalul gospodăriilor s-au aflat în 2001 în situația de a nu putea face față cheltuielilor curente cu veniturile realizate.

Rata de ocupare a populației a scăzut sub 50%. Numărul populației aflate în sarcina sistemului de protecție socială (pensionarii, șomerii, persoanele din gospodării cu veniturile sub minimul garantat) este foarte mare, iar resursele alocate acestuia sunt foarte scăzute. Aceasta creează disfuncționalități, dezechilibre și tensiuni în sistem, iar nivelul de protecție este insuficient. Cheltuielile pentru protecție socială reprezentau în anul 2000 numai 12% din PIB, în timp ce în țările Uniunii Europene ponderea acestora s-a ridicat în medie în 1999 la 27,6% (14,7% în Irlanda, 20% în Spania, 29,6% în Germania, 30,3% în Franța și 32,9% în Suedia). Prestațiile sociale bănești de care au beneficiat gospodăriile populației în anul 2000 au fost 3,4 milioane lei anual pe locuitor, fiind de 8-9 ori mai mici decât cele din țările europene dezvoltate și de aproape 5 ori mai mici decât cele din Grecia (la paritatea standard a puterii de cumpărare).

Este evident că un nivel mai înalt de dezvoltare asigură și un nivel mai înalt de protecție socială, iar creșterea economică poate asigura creșterea gradului de protecție.

Creșterea economică reprezintă prima și una dintre cele mai importante premise ale creșterii gradului de protecție socială, întrucât numai în condițiile creșterii economice poate avea loc majorarea substanțială a resurselor alocate sistemelor de protecție. Determinând și creșterea ocupării și a nivelului general de bunăstare, creșterea economică poate contribui, în același timp la diminuarea nevoii de protecție socială, scoțând o parte a populației din sfera sistemelor de securitate socială (șomaj, asistență socială).

Creșterea economică nu determină însă automat creșterea nivelului general de bunăstare și nici nu generează în mod automat resurse pentru protecția socială; dimpotrivă, poate contribui la amplificarea polarizării sociale. Pentru a avea efecte și în plan social, creșterea economică trebuie să se realizeze în condițiile creșterii ocupării forței de muncă și a retribuirii corespunzătoare a muncii. Aceasta presupune promovarea unei politici active de susținere și stimulare a creerii de locuri de muncă și a ocupării, în special în activități generatoare de venituri mai mari, suficiente pentru a face posibilă răsplata îndestulătoare și corectă pentru munca prestată. Venituri mai mari din muncă înseamnă, nu numai un nivel de trai mai înalt pentru o parte mai mare a populației, ci și o bază mai largă de formare a fondurilor necesare protecției sociale. Se impune, de asemenea, asigurarea funcționalității sistemelor de protecție socială, atât în ceea ce privește colectarea fondurilor și managementul sistemelor, cât și eficacitatea acestora.

România a înregistrat trei ani de creștere economică: produsul intern brut a crescut cu 2,2% în 2000, cu 5,7% în 2001 și cu 4,9% în 2002. Important este faptul că cele mai mari creșteri s-au realizat în industrie și în construcții (cu 3,5% și, respectiv, cu 6,3% în 2000, cu 7,9% și 5,2% în 2001 și cu 7,2% și 6,9% în 2002); de asemenea, la formarea brută de capital fix (cu 5,5% în 2000, cu 9,2% în 2001 și cu 8,3% în 2002). Creșterea înregistrată în 2000 și 2001 a fost acompaniată de creșterea veniturilor reale ale populației, inclusiv de majorarea unora dintre veniturile mici (salariul minim, salariile din instituțiile publice și pensiile), și de un ușor recul al sărăciei în 2001: rata sărăciei a scăzut de la 30,6% în 2000 la 29,6% în 2001. Continuarea creșterii economice constituie o premisă esențială pentru îmbunătățirea parametrilor nivelului de trai, inclusiv pentru creșterea gradului de protecție socială.

Există însă câteva elemente de dezechilibru în structura PIB, care afectează potențialul creșterii economice de a genera resurse posibil de orientat spre protecția socială. Este vorba, în primul rând, de ponderea relativ ridicată a valorii adăugate brute din gospodăriile populației (31,6% din valoarea adăugată brută în economia națională, din care 29,8% este excedentul brut de exploatare). Mare parte din aceasta este, de fapt, contravaloarea producției de produse agroalimentare pentru consumul gospodăriei și a serviciului reprezentat de utilizarea locuinței aflate în proprietatea gospodăriei, componentă informală a economiei și a veniturilor, care nu constituie bază de formare a fondurilor de securitate socială decât în foarte mică măsură.

În structura venitului disponibil brut al gos-

podăriilor populației, partea reprezentată de excedentul brut de exploatare realizat în gospodării (componenta informală a veniturilor, formată de contravaloarea autoconsumului și veniturile realizate din producție de întreprinderile individuale și asociațiile de persoane fără personalitate juridică) a fost de 36,2% în 2000. În schimb, veniturile provenite din salarii au asigurat numai 33,2% din venitul disponibil, iar prestațiile sociale bănești de care beneficiază gospodăriile - 12,8%. În același an, ponderea salariilor nete în PIB a fost de 24,2%, iar cea a prestațiilor sociale bănești de 9,4%. Contribuția salariilor nete la formarea venitului disponibil al gospodăriilor a scăzut de la 37,5% în 1998 la 29,7% în 1999 și a crescut la 33,2% în 2000.

Această structură a veniturilor este determinată în principal de structura populației din punct de vedere ocupațional. Astfel, în anul 2000, populația ocupată reprezenta 38,5% din totalul populației, șomerii 4,5%, iar pensionarii 27,2%. Raportul de dependență economică este înalt și a crescut considerabil în anii tranziției: în anul 2000 la 1000 persoane ocupate reveneau 1599 persoane inactive și șomeri (față de 1140 în anul 1990). În 2000, ponderea salariaților (care constituie principalii contributori la formarea fondurilor de protecție socială) în populația ocupată a fost de 53,8% (75,1% în 1990), iar în totalul populației 20,7% (35,1% în 1990). Aproape jumătate din totalul populației ocupate (41,4% în 2000) lucrează în agricultură, în principal în cadrul micilor exploatații agricole, producând în cea mai mare parte pentru consumul propriu. Conform bugetelor de familie, veniturile bănești din agricultură au format, în 2001, numai 4,6% din veniturile totale ale gospo-

dăriilor, în timp ce veniturile care reprezintă contravaloarea consumului din resurse proprii (în principal autoconsumul) au reprezentat 24,7% din totalul veniturilor (46% în cazul gospodăriilor din mediul rural).

În al doilea rând, am în vedere nivelul și ponderea relativ scăzută a valorii adăugate brute din sectorul societăților și cvasi-societăților nefinanciare (sector în care sunt grupate principalele unități economice) și a excedentului brut de exploatare realizat în acest sector (55,4% și respectiv 19,5% din totalul valorii adăugate brute în economie în 2000). Ponderea excedentului brut de exploatare realizat de sectorul societăților nefinanciare în valoarea adăugată brută din acest sector, expresie a eficienței economice, a scăzut de la 44,2% în 1998 la 35,1% în 2000. Partea deținută de venitul disponibil brut, care exprimă resursele pe care unitățile economice le pot aloca pentru propria dezvoltare, a scăzut, de asemenea, de la 26,9% în 1998 la 16,9% în 2000. Astfel, formarea brută de capital fix (investițiile) a reprezentat, în 2000, numai 18,9% din PIB, din care 13,6% în sectorul societăților și cvasi-societăților nefinanciare.

Polarizarea socială

În ceea ce privește problema polarizării sociale, este important de subliniat că datele statistice referitoare la veniturile și cheltuielile de consum ale gospodăriilor evidențiază un grad moderat al inegalității.

Astfel, conform rezultatelor **Anchetei bugetelor de familie** (ABF) din anul 2001, veniturile medii înregistrate în gospodăriilor de patroni au fost cu 74% mai mari decât veniturile medii înregistrate pe ansamblul gospo-

dărilor, iar veniturile gospodăriilor de șomeri cu 26% mai mici decât cele medii. Raportul dintre veniturile medii înregistrate în cele două categorii de gospodării este de 2,4 : 1. Veniturile medii ale gospodăriilor din mediul urban au fost cu 21,3% mai mari decât ale celor din mediul rural.

Raportul dintre veniturile ce revin în medie pe o gospodărie din decila superioară (cele mai „bogate” 10% din totalul gospodăriilor) și veniturile celor din decila inferioară (cele mai sărace 10% din totalul gospodăriilor) a fost de 3,9 : 1, iar raportul dintre veniturile ce revin pe o persoană din gospodăriile care compun cele două decile extreme a fost de 6,2 : 1. Raportul dintre veniturile realizate din salarii de gospodăriile din cele două decile a fost de 19,1:1, salariile formând 1,5% din veniturile totale din prima decilă și 71,6% din veniturile din decila superioară.

Cheltuielile medii din quintila inferioară a distribuției populației după nivelul cheltuielilor de consum (cea mai săracă cincime a populației) au fost de 620940 lei lunar pe adult echivalent, iar cele din quintila superioară (cea mai „bogată” cincime, conform datelor ABF) de 2532558 lei, astfel încât raportul dintre cheltuielile înregistrate în quintilele extreme (S80/S20) a fost de 4,1:1. Calculat pe baza veniturilor nete pe adult echivalent, acest raport a fost de 4,4 în 1999. În același an, la nivelul Uniunii Europene raportul S80/S20 a fost de 5,1. Raportul a fost de 3,6 în Bulgaria, de 6,3 în Estonia (2000), de 3,2 în Ungaria, de 5,1 în Letonia și 5,0 în Lituania, de 4,2 în Polonia, de 2,2 în Slovacia și 3,2 în Slovenia, de 10,9 în Turcia (1994).

Raportul dintre cheltuielile medii înregistrate în decila superioară și cele din decila in-

ferioară a fost de 6:1, ceea ce înseamnă că cea mai „bogată” zecime a populației realiza un consum de 6 ori mai mare decât cea mai săracă zecime. Decila inferioară dispunea numai de 3,7% din consumul total, în timp ce decila superioară dispunea de 22,1%. Partea din consumul total ce revenea acesteia din urmă era egală cu cea care revenea primelor patru decile (22,7%). Jumătatea săracă a populației a realizat 31,1% din consumul total, iar cealaltă jumătate 68,9%.

Indicele Gini calculat pe baza cheltuielilor de consum a fost de 27,6% în 2001. Calculat pe baza veniturilor nete, indicele a fost de 28,7% în 1999, mai scăzut decât cel estimat în medie la nivelul Uniunii Europene (31%), unde variază între 21% în Danemarca și 38% în Regatul Unit. Indicele Gini a înregistrat valori mai scăzute în Bulgaria (25%), Ungaria (23,1%), Slovacia (16,3%) și Slovenia (22,4%), a fost de 28,4% în Polonia și a depășit 30% în țările baltice; în Turcia a fost de 49% (1994).

Indicele Theil a fost de 13,1% în 2001. Conform evaluărilor INSEE, în 1997 indicele Theil a fost de 17,8% în Franța. Indicii Theil calculați pe baza cheltuielilor de consum ale gospodăriilor grupate după principalele caracteristici evidențiază că principalii factori care determină inegalitatea cheltuielilor de consum ale gospodăriilor sunt nivelul de instruire a persoanei de referință (care determină inegalitatea în proporție de 24,4%) și statutul ocupațional al acesteia (13,5%). Tipul gospodăriei determină inegalitatea numai în proporție de 5,9%, iar vârsta și sexul persoanei de referință numai în proporție de 2,7% și respectiv 0,1%.

Indicele lui Atkinson a fost estimat la 3,2%

la un coeficient de aversiune față de inegalitate de 0,25 ($a = 0,75$), la 6,2% la un coeficient de 0,5 și 9,1% corespunzător coeficientului de 0,75. Indicii calculați pentru inegalitatea veniturilor în Franța (1997) sunt de 4,3%, 8,4% și respectiv 12,2%, iar în Polonia de 3,6%, 7,0% și 10,2%.

Toți indicatorii (Gini, Theil și Atkinson) evidențiază un grad mai mare de inegalitate în rândul gospodăriilor a căror persoană de referință este tânără (până la 30 ani), este patron sau lucrător pe cont propriu în activități neagricole.

Toți indicatorii calculați evidențiază un grad relativ scăzut de inegalitate a bunăstării. Estimarea indicatorilor inegalității pe baza anchetelor în gospodării nu permite însă evidențierea polarizării sociale, întrucât acest tip de cercetare statistică nu are posibilitatea surprinderii întregului spectru al veniturilor/cheltuielilor de consum ale gospodăriilor, în special al celor aflate la cele două extremități ale distribuției (îndeosebi ale celor foarte bogați). Oameni foarte bogați, mult mai bogați decât marea masă a populației, există și în România. Este o realitate evidentă, dar care nu poate fi demonstrată statistic și măsurată cu ajutorul

instrumentelor pe care le utilizează în prezent statistica nivelului de trai. Aceștia formează polul cu adevărat bogat al societății românești. Polul opus, cel sărac, este format din majoritatea gospodăriilor, având în vedere că aproape 70% din gospodării nu își pot acoperi cheltuielile curente din veniturile disponibile. Clasa de mijloc, formată din gospodării care dispun de resursele necesare unui trai normal în condițiile unei țări europene, este redusă ca dimensiuni, având în vedere nivelul scăzut al majorității salariilor (inclusiv a celor realizate în instituțiile publice), precum și ponderea scăzută a veniturilor din proprietate și din activități independente (venituri care ar trebui să susțină clasa de mijloc).

Prin urmare, se poate aprecia că în România are loc un proces de polarizare socială. Combaterea acestuia este posibilă în condițiile creșterii economice, prin creșterea ocupării forței de muncă în activități care pot asigura retribuirea corespunzătoare a muncii, prin modernizarea și eficientizarea agriculturii, precum și prin asigurarea unor venituri decente persoanelor aflate în sarcina sistemelor de protecție socială, în special pensionarilor.

Elena Dumitru

Economia de tranziție și șansele bunăstării

Subiectul propus spre dezbateră este deosebit de actual: în ultimii trei ani, România a înregistrat o creștere economică incontestabilă. Motorul acestei creșteri economice l-a constituit, după cum demonstrează cifrele statistice, exportul de bunuri și servicii. Avuția națională a sporit în acești ani cu miliarde de Euro. S-a reflectat însă această creștere și în starea socială, în ameliorarea nivelului de trai al populației? Cum s-au distribuit “dividendele” creșterii economice?

Datele statistice indică o ușoară scădere a incidenței sărăciei în ultimii doi ani, după cum salariul mediu pe economie a crescut de la 104 \$ (în 2000), la 124 \$ (în 2002). În aceeași perioadă, însă, a crescut mult și costul utilităților; ponderea facturii energetice în bugetul persoanelor și familiilor amendează sever timidele efecte pozitive ale creșterii economice. Realitatea contrazice convingerea liberalilor că numai creșterea economică poate garanta creșterea nivelului de trai. Se dovedește că, pentru bunăstarea socială este necesară creșterea economică, dar nu și suficientă. Distribuția și redistribuirea valorii adăugate sunt direct condiționate de exprimarea unor raporturi de forță între deținătorii de capitaluri productive și deținătorii de forță de mun-

că, între interesul privat și cel public.

Cea mai mare parte a populației unei țări – și a României, deci! – obține venituri din muncă, nu din capital. Anumite grupuri-țintă (pensionari, familii cu copii, persoane cu venituri mici, persoane cu handicap, persoane bolnave, invalide etc) beneficiază de venituri bănești sau în natură prin intermediul mecanismelor de protecție socială. În aceste venituri ale populației ar trebui să se regăsească creșterea economică din ultimii ani, în investiții, în dividende. Profitabilitatea investițiilor în România este suficient de mare încât să permită o contribuție a sectorului privat la constituirea PIB-ului de peste 65% în ultimul an, precum și noi investiții realizate în covârșitoare proporție din « surse proprii », iar nu din credite de investiție...

Consumul de lux a cunoscut o expansiune fără egal în țările europene, dacă nu luăm în considerare spațiul CSI. De altfel, 1-2% din populația țării raportează sistematic în barometrele de opinie și în sondaje că pot să consume după pofta inimii ! Alte câteva procente declară că își pot permite și consumuri mai costisitoare. Cea mai mare parte a populației se confruntă cu mari lipsuri materiale.

Salariații primesc salarii relativ modeste

(salariile brute și contribuțiile sociale și de șomaj plătite de angajați și angajatori reprezintă în România mai puțin de 30% din PIB, în timp ce media europeană este de 48% !).

Cheltuielile sociale și de sănătate dețin o pondere de aproximativ 14% în PIB (în Uniunea Europeană ele reprezintă cca 27% din PIB).

Munca salariată și cheltuielile sociale reprezintă în România maximum 44% din PIB, în timp ce în Uniunea Europeană ele reprezintă 75% din PIB !

Consumul populației, evident mai mare decât veniturile, nu se face preponderent pe seama creditelor (veniturile salariale nu permit accesul la credite pentru o mare parte a populației), ci pe seama veniturilor provenite din *zona economiei negre sau gri*. Dar, dacă repartiția valorii adăugate realizate în economia formală este caracterizată de relativ puțină inteligență economică și echitate socială, în zona subterană a economiei legea celui mai puternic este suverană !

Guvernarea anterioară, din motive parțial raționale economic dar discutabile din punct de vedere social și politic, a introdus un instrument politic și fiscal de polarizare socială: impozitarea grav inegală a veniturilor personale provenind din muncă (cotă maximă de impozitare 40%) și din capital (cotă unică de impozitare de 5%). S-a consfințit astfel, prin politică publică, existența a două categorii de cetățeni : cei ce obțin venituri din muncă și cei ce obțin venituri din capital, aceștia din urmă fiind declarați pe cale fiscală drept mai virtuoși decât primii de opt ori ! **Corijarea acestei vechi greșeli de guvernare se dovedește a fi dificilă, dar guvernul va insista în degajarea unei soluții echitabile și eficiente.**

Căi de acțiune în scopul creșterii coeziunii sociale și a nivelului de trai există :

Locuri de muncă stabile, legale și corect remunerate. Adoptarea noului Cod al Muncii reprezintă un bun început. Reacțiile ostile care se manifestă astăzi dau măsura intereselor financiare implicate. Se pare că o parte a societății românești a trecut de la filosofia comunistă a locului de muncă garantat de stat la filosofia barbară a profitului garantat de stat. Statul are obligația de a garanta dreptul cetățenilor la libera întreprindere, în condiții legale, egale pentru toți. Elegiile scrise și vorbite în ultimele două luni pe tema convențiilor civile (ce acopereau sute de mii de locuri de muncă precare, fără asigurări sociale suficiente și incorect plătite) ignoră aspectele economice ale chestiunii : mii de « întreprinzători » concureau neloial pe piață cu alte mii de societăți comerciale corecte și responsabile social. Statul nu mai putea să tolereze un element important de concurență neloială, ce afecta serios piața.

O colectare eficientă a taxelor, impozitelor și contribuțiilor sociale, astfel încât să crească ponderea cheltuielilor sociale, adică veniturile din redistribuire. Aceste cheltuieli trebuie să crească treptat, pentru a atinge valori comparabile cu cele europene în anul 2007.

Ameliorarea continuă a normelor legale din domeniul social și a aplicării lor, pentru a asigura accesul populațiilor vizate și adecvarea prestațiilor oferite la situațiile sociale concrete.

Reglementarea și aplicarea severă a legislației muncii, precum și creșterea progresivă a salariului minim brut pe țară.

Reglementarea condițiilor de acces la

contracte și achiziții publice, astfel încât banul public să nu ajungă, în nici o situație, în conturile întreprinzătorilor iresponsabili social și contravenienți în raport cu legislația socială.

Acestea sunt doar câteva căi de acțiune necesare în viitorul apropiat pentru a pune în

acord creșterea economică și nivelul de trai al populației. În lipsa lor, populația va continua să suporte discrepanțe sociale proprii secolului XIX, nu va avea acces la bunuri esențiale sau de folosință îndelungată, la locuințe, la educație, la servicii de sănătate și cultură. Adică, nu va avea acces la viață modernă.

Simona Marinescu

Nivelul de trai, între reglementări și realitate

„Faceți așa ca omul să fie privit în toate cazurile ca scop și niciodată doar ca mijloc.”

Immanuel Kant

Deși reforma socială, începută în România în anul 1992 prin acordurile semnate cu World Bank, cu Organizația Internațională a Muncii, cu Departamentul Muncii și Protecției Sociale S.U.A. și cu alți parteneri, a produs legile necesare schimbării sistemului și a creat instituțiile dedicate coordonării politicilor sociale, economia n-a putut mobiliza resursele financiare pentru ca viața să se îmbunătățească substanțial.

Trecerea la economia de piață la începutul anului 1990 a găsit societatea românească în situația de a avea o populație activă de 11 milioane de persoane, la care se adăugau 2,5 milioane de pensionari din sistemul de stat, restul populației fiind reprezentată de copii și tineri, elevi și studenți, mai puțin de 1.000.000 de pensionari din agricultură, pensionari din sistemul cooperăției meșteșugărești, din uniunile de creație și beneficiari de ajutoare sociale pentru vechimi în muncă mai mici de 10 ani. Nu se înregistra nici un șomer. Din cei 11.000.000 de activi, 9.000.000 erau salariați în societăți comerciale de stat și în agricultură

și susțineau pensiile a 2.500.000 de pensionari. Membrii cooperatori din CAP-uri plăteau contribuții într-un sistem de asigurări sociale distinct, ale cărui fonduri au dispărut odată cu desființarea acestor unități, motiv pentru care statul a decis să-l preia în administrare din 1992 (Legea nr. 80). Primul Guvern al regimului democratic instalat a fost confruntat cu o presiune socială puternică și a recurs la reparații morale care s-au dovedit împovărătoare pentru o economie care traversa tranziția de la centralism la piață. 600.000 de noi pensionari au fost efectul Decretului-lege nr. 60/ 1990 care a permis deschiderea drepturilor pentru persoane care aveau vechimea integrală în muncă și mai puțin de 5 ani până la vârsta limită de pensionare. Apoi an de an, avantajele acordate salariaților în raport cu condițiile de muncă au permis pensionarea cu reducerea vârstei, astfel încât, în anul 2003 numărul de pensionari din sistemul de stat se ridică la 4.600.000 de persoane. Din aprilie 2001, pensionarii agricultori au fost cuprinși

în sistemul public unic de pensii, instituit prin Legea nr. 19/2000, ceea ce a condus la un număr total de 6.200.000 de pensionari. Concomitent, numărul de salariați a scăzut sub 5.000.000 (în perioada 1990-2003), cu grave consecințe asupra bugetelor publice colectate din contribuțiile acestora .

Polarizarea cea mai puternică din punct de vedere al veniturilor lunare încasate se înregistrează în rândul pensionarilor, care în sistemul de stat au pensii medii pentru stagiul complet de cotizare de aproximativ 2.000.000 lei, în timp ce pensionarii din agricultură au pensii cuprinse între 300.000 și 400.000 de lei. Prin urmare, aproximativ 30% din populația țării încasează venituri modeste, cu titlul de pensii și au aceleași obligații în raport cu statul, în ceea ce privește costul serviciilor achiziționate, nivelul taxelor și impozitelor.

Scăderea salariaților de la 9.000.000 la mai puțin de 5.000.000, pe durata a 12 ani, este un fenomen complex. Restrângerea industriei a fost o primă cauză care a generat șomaj situat, în aceeași perioadă, între 6% și 14% (mențiune: rata șomajului se obține raportând numărul șomerilor la populația activă și nu doar la salariați). Totodată, mulți dintre angajați, confrunțați cu amenințarea șomajului au migrat spre pensii de invaliditate sau spre pensionări timpurii (în condiții de grupă de muncă sau prin pensionare anticipată, reglementată de Legea nr. 2/1995, respectiv Legea nr. 19/2000).

Totuși, cea mai importantă cale de diminuare a numărului de salariați a fost creată de intrarea pe piața muncii a convențiilor civile, pentru prima dată prin Legea nr. 83/1995. Companiile nou apărute, după 1989, în spe-

cial în sectoare consumatoare de forță de muncă și din lipsă de capital pentru tehnologizări și modernizări, au cerut o formă de angajare mai ieftină. În același timp imposibilitatea de a realiza un salariu mai bun la o companie a făcut ca interesul individului pentru mai multe locuri de muncă să fie în creștere. Ca răspuns la această situație, Guvernul a propus și Parlamentul a votat ca angajările să se poată face și prin convenții civile, pentru care nici salariatul și nici angajatorul nu datorau contribuții sociale. Patronii, încet, încet, au preschimbat contractele de muncă ale angajaților în convenții civile pentru că erau mai ieftine și aveau puține restricții (la început, se încheiau pentru 8 ore/zi, dar nu mai mult de 60 de zile sau pentru perioade nelimitate, dar nu mai mult de 3 ore pe zi; de la Legea 130/1999 a rămas doar a doua variantă până la abrogarea completă a convențiilor civile prin efectul O.u.G. nr. 23 /2003).

Cu această ieftinire a forței de muncă firmele mici, fără forță financiară, au putut exista practicând prețuri mai mici pe piață decât firmele mari cu care concureau, încărcate de salariați cu contracte de muncă și aflate sub presiuni sindicale. De fapt, în mod artificial s-a născut o clasă de investitori autohtoni care proveneau din rândul salariaților și care, pentru a nu depinde de stat și-au făcut propria afacere sau au lucrat simultan în mai multe locuri de muncă, pe convenții civile. Temporar, piața muncii a avut nevoie de această „supapă”, dar fondurile publice pentru care contribuabili sunt salariații au căzut într-o criză profundă. De la intrarea în vigoare a Codului muncii (1 martie 2003), cei care lucrează au obligatoriu contracte de muncă pentru care se datorează și se plătesc contribuții

sociale (CAS 34%, 39%, 44%, din care salariații achită 9,5%; CASS pentru asistență medicală 7% la angajator și 6,5 % la angajat, contribuție de șomaj 3,5% la angajator și 1 % la angajat, impozite etc.), dar firmele mici se vor restrânge sau vor dispărea neputând achita contribuții atât de mari.

Consecința va fi o scădere economică datorată restrângerilor sau disparițiilor de pe piață a unor companii, iar pe de altă parte, cei care cumulau venituri din mai multe activități vor trăi mai rău fiindcă au dispărut convențiile civile și înlocuirea lor cu contracte de muncă ar fi prea scumpă. Piața va impune reglementări noi, în timp ce anumite categorii sociale vor înregistra o pauperizare. Evident, unificarea tratamentului aplicat angajaților pe piața muncii era necesară. Pe termen scurt însă el va produce distorsiuni și fondurile publice se vor confrunta cu o cerere mai mare de protecție socială. Se vor dezvolta, probabil, cu precădere activități în domeniul serviciilor unde necesarul de forță de muncă este mai scăzut și, deci, costuri salariale mai mici. Convențiile civile au permis crearea unei clase de mijloc, dar au exclus de la protecție socială, pe perioada pe care au funcționat, peste 2.000.000 de persoane.

Recrutarea riguroasă a forței de muncă și angajarea cu contract de muncă vor permite, pe de o parte firmei să lucreze cu forța de muncă potrivită activității și standardelor interne și externe ale companiei, iar pe de altă parte, angajații vor avea stabilitatea necesară să se poată integra în cultura organizațională respectivă și să înregistreze un indice de satisfacție crescut.

O piață a muncii care funcționează potrivit unor reguli clare va genera dezvoltare eco-

nomică pe termen lung, iar modificarea comportamentului față de muncă îi va face mai puțin vulnerabili pe salariați. În plus, oferta de locuințe achiziționate prin credit ipotecar va dezvolta responsabilitatea beneficiarilor de a avea locuri de muncă pentru a-și achita obligațiile lunare.

Toate tipurile de asigurări de viață și de pensii private sunt necesare pentru ca populația să poată capitaliza resurse financiare pentru viitor.

Acordarea ajutoarelor sociale de către primărie prin Legea nr.67/1995, respectiv prin Legea nr. 416 privind venitul minim garantat a creat, de asemenea o formă de polarizare, știut fiind faptul că fiecare familie, în raport cu numărul de membri, încasează sume în completare până la atingerea pragului prevăzut de lege. În jurul plafoanelor prevăzute de lege, se situează aprox. 400.000 de familii.

Șomerii, de la intrarea în vigoare a Legii nr. 76/2000 sunt beneficiarii unor ajutoare în sumă fixă (75% din salariul minim pe economie, în cuantum de 2.500.000 de lei în mai 2003), indiferent de salariile asigurate, ceea ce duce la o polarizare evidentă și în rândul familiilor tinere.

Polarizare există și la nivelul marilor acumulări, dar este cred o falsă impresie că boșagiile României dețin averi solide. În fapt, acestea sunt grevate de uriașe datorii față de stat. Creditele generoase oferite de stat prin acceptarea întârzierilor la plata obligațiilor sau prin renunțarea la încasarea unor venituri bugetare prin înlesnirile acordate debitorilor fac aceste averi vulnerabile. Numai într-un sistem în care legea este suverană și corupția restrânsă acumulările financiare reflectă performanță profesională.

Starea socială se va îmbunătăți pe măsură ce economia va mobiliza resursele necesare care să susțină pensiile, ajutoarele de toate tipurile, dar și creditarea IMM-urilor și stabilirea unui regim fiscal care să permită dezvoltarea. În plus, va fi nevoie de un sistem de modernizare a mediului rural și de organizare

de activități care să dea o alternativă celor dislocați din societăți de stat. Pentru toate acestea, un rol deosebit revine administrațiilor locale, care sunt invitate să dea soluții. Una dintre acestea o reprezintă atragerea de fonduri de la populație prin emisiuni de obligațiuni sau prin contractare de credite.

Magda Cișmigiu

Bunăstarea de tranziție

În ultimii ani, s-a înregistrat o creștere economică evidențiată prin creșterea PIB – cel mai sintetic indicator economic. Totuși, creșterea a fost mai redusă în 2002 față de creșterea înregistrată în 2001. Serviciile prestate către populație sunt în scădere.

Evoluția principalilor indicatori economici

	2002/2001	2001/2000
PIB	104.9	105.7
Producția industrială	106.0	108.4
Serviciile prestate către populație	89.4	94.4

Sursa: Institutul Național pentru Statistică

De asemenea, producția industrială a crescut, îndeosebi pe seama creșterilor înregistrate în industria prelucrătoare, ceea ce este un fapt parțial pozitiv.

Există riscul de a se dezvolta acele activități în care valoarea adăugată este redusă, iar costurile salariale ale forței de muncă sunt minime. Această creștere economică nu este

reflectată, însă, de creșterea nivelului de trai sau de alți indicatori sociali. Diferențele salariale sunt foarte mari între diferitele ramuri ale activității economiei. Cea mai mare parte a salariaților se află la baza scalei de salarizare, cu niveluri salariale reduse.

Indisciplina financiară a rămas foarte ridicată, valoarea arieratelor reprezentând până la 40% (în 2001) din PIB.

Pe de altă parte, însă, **economia subterană** a înregistrat o dezvoltare fără precedent, ceea ce înseamnă o degenerare periculoasă a procesului productiv și financiar. Una din explicațiile “tolerării” de către autorități a activităților subterane este faptul că sunt considerate un “refugiu” pentru supraviețuirea populației sărăcite. Aceasta este o capcană, un cerc vicios și este o cauză majoră a polarizării sociale. Din activitățile subterane se vor îmbogăți “peste noapte” o mică parte a societății, în timp ce marea majoritate va cădea și mai mult sub pragul sărăciei, vulnerabili excluderii sociale (nu vor avea acces la sistemul de sănătate, de asigurare a pensiei și alte drepturi sociale etc).

Un mijloc de atragere a activităților subterane în cadrul legal este **diminuarea gradu-**

lui de impozitare a agenților economici și a veniturilor salariale și folosirea stimulentele economice durabile. Încercarea de a suplini fondurile bugetare prin taxarea suplimentară a activităților productive legale, a micilor întreprinzători și a salariaților nu face decât să ducă la pauperizarea agenților economici mici și a salariaților.

În România, anii de tranziție sunt caracterizați de o situație paradoxală: manifestarea libertăților democratice și expansiunea sărăciei. Costurile sociale ale tranziției sunt suportate în special de populație.

Sărăcia este un fenomen complex și metodele de calcul sunt multiple. Un studiu relativ recent al Băncii Mondiale arată că, dintre toate țările foste comuniste, România are o foarte ridicată **rată de creștere a sărăciei**. Numărul săracilor în țara noastră a ajuns la 9,3 milioane, adică 41 spre 42% din populație.

Mai îngrijorător este faptul că jumătate din săracii României nu sunt dintre cei excluși social (șomeri, bolnavi cronici, handicapați) sau persoane vulnerabile (majoritatea pensionarilor), ci sunt persoane care au slujbe stabile, dar atât de prost retribuite încât nu le

pot acoperi necesitățile elementare de trai. În România se manifestă din plin fenomenul **“sărăciei salariaților”**.

Pe **piata forței de muncă** s-a manifestat un lucru contrar tendințelor unei economii de piață funcționale actuale și anume: creșterea ponderii populației ocupate în agricultură (aproape jumătate din total) pe seama scăderii celei din alte sectoare de activitate.

De asemenea, numărul salariaților a scăzut foarte mult, la jumătate față de anul 1989. Chiar dacă, statistic, rata șomajului înregistrat se află la un nivel acceptabil, numărul persoanelor fără un loc de muncă este mult mai mare. Situația lor este cu atât mai gravă, cu cât aceste persoane au ieșit din evidența Agențiilor pentru Ocupare, deci nu au nici o sursă de venit legal, dar nu au acces nici la sistemele de asigurare de sănătate, de pensii ș.a.

Deoarece, **“creșterea ocupării este principala cale către bunăstare”**, lucru susținut de către politicile europene, și în România, în actuala situație, principala cale de dezvoltare socio-economică trebuie să fie **creșterea numărului locurilor de muncă**. Acest lucru va putea susține relansarea economiei, precum și costurile sociale ale tranziției.